

WERKEN AAN EEN PEDAGOGISCHE CIVIL SOCIETY? DE STAND VAN ZAKEN

*Programmalijn Grootstedelijke opvoedingsvraagstukken
Speerpunt Urban Education*

Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie
2018

WERKEN AAN EEN PEDAGOGISCHE CIVIL SOCIETY? DE STAND VAN ZAKEN

Programmalijs Grootstedelijke
opvoedingsvraagstukken Speerpunt Urban Education

AUTEURS

Sanne Rumping
Leonieke Boendermaker
Judith Metz
Ruben Fukkink

AFDELING

Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie

DATUM

1 juni 2018

TYPE PROJECT

EU

VERSIE

0.0

COLOFON

Dit verslag is opgesteld door het lectoraat Kwaliteit en effectiviteit in de zorg voor jeugd, in samenwerking met het lectoraat Youthspot - jongerenwerk in de grote stad en het lectoraat Pedagogische functie in Onderwijs en Opvoeding.

© Hogeschool van Amsterdam

Juni 2018

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van een volledige bronvermelding.

Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie

Lectoraat Kwaliteit en Effectiviteit in de zorg voor jeugd

Wibautstraat 5a / Postbus 1025

1000 BA Amsterdam / www.hva.nl/zorgvoorjeugd

© 2018 Copyright Hogeschool Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Hogeschool Amsterdam.

Inhoudsopgave

1.	Voorwoord	5
2.	Inleiding.....	6
3.	Aanpak gespreksronde	10
4.	Resultaten gespreksronde	11
5.	Discussie.....	15
6.	Conclusie	16
	Werkblad hoger onderwijs	17
	Literatuurlijst	18

1. Voorwoord

Voor u ligt het verslag *Werken aan de Pedagogische Civil Society? De stand van zaken*, uitgevoerd door de interfacultaire programmalijn Grootstedelijke Opvoedingsvraagstukken van de Hogeschool van Amsterdam. Dit verslag presenteert aan de hand van literatuur en een gespreksronde met experts de stand van zaken rond de Pedagogische Civil Society. De gespreksronde met experts is opgezet en uitgevoerd door het lectoraat Kwaliteit en Effectiviteit in de Zorg voor Jeugd in samenwerking met het lectoraat Youthspot - jongerenwerk in de grote stad en het lectoraat Pedagogische functie in de grote Stad. Twee studenten van de opleidingen SPH en Pedagogiek hebben in het kader van de minor Jeugdhulp bijgedragen aan het vastleggen van de gesprekken. Wij danken de experts en de studenten voor hun bijdragen en danken het speerpunt Urban Education voor de financiering van dit project.

2. Inleiding

Sinds de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) in 2008 het advies “Versterken van de village: preadvies over gezinnen en hun sociale omgeving” schreef over de veranderende sociale omgeving en de invloed hiervan op de opvoeding van kinderen, is de ‘pedagogische civil society’ een rol gaan spelen in het Nederlandse jeugdbeleid. Meer dan in het verleden hebben gezinnen minder grote netwerken bij de opvoeding van kinderen en wordt er een groter beroep gedaan op beroepskrachten en de overheid (RMO, 2008; RMO/RVZ, 2009). In het advies introduceerde de RMO (2008) *de village*, waarmee verwezen wordt naar het versterken van de banden van de gezinnen met de sociale omgeving. De RMO werkte het advies verder uit in het rapport ‘Investeren rondom gezinnen’ (RMO/RVZ, 2009). Hierin werd meer aandacht gevraagd voor de kracht van de sociale actieve omgeving rond opvoeden. Dit wordt aangeduid met het begrip ‘de pedagogische civil society’ (RMO 2011; De Winter, 2011). Hoe staat het tien jaar later met dit begrip in de Nederlandse pedagogische praktijk? In dit verslag bekijken we op basis van literatuur en een gespreksronde met experts van onderzoeks- en kennisinstituten de stand van zaken rond de pedagogische civil society (PCS).

We bekijken hoe een PCS in de pedagogische praktijk vorm krijgt en welke termen (zoals opvoedklimaat, en omgeving) worden gebruikt als het gaat om het werken aan een PCS aan te duiden. De doelen van dit verslag zijn: inzicht in wat de betekenis van de term PCS (en aanverwante termen) volgens de experts is, inzicht krijgen in het ontstaan van een PCS in de praktijk, en inzicht in projecten die bijdragen aan het ontstaan. De vraag die in dit verslag centraal staat is daarom: *Wat verstaan experts onder de Pedagogische Civil Society en de aanverwante termen en hoe krijgt de Pedagogische Civil Society in de praktijk van het jeugddomein vorm?*

De Pedagogische Civil Society: definitie en beleidscontext

Sinds de introductie van het begrip PCS zijn er diverse onderzoeken en projecten rond het stimuleren van een PCS. Zo is in opdracht van het programmaministerie Jeugd en Gezin in de periode 2009 – 2011 het programma *Vrijwillige Inzet voor en door Jeugd en Gezin* uitgevoerd. Binnen het programma *Vrijwillige Inzet voor en door Jeugd en Gezin* is veel aandacht geweest voor kleinschalige activiteiten gericht op het versterken van de inzet van vrijwilligers in een PCS en het betrekken van verschillende partijen rond opvoeding.¹ Onderdeel van dit programma is het project *Allemaal Opvoeders* (Nji, 2012). In het kader van dit project is in 11 gemeenten in Centra voor Jeugd en Gezin geëxperimenteerd met diverse projecten die zich richten op benutten van de eigen kracht van de burger en de kracht van de sociale omgeving rond opvoeden en opgroeien. De projecten bestonden uit negen ontmoetings-, zeven buurt-, zes dialoog-, en vier netwerkactiviteiten in de buurt (Kesselring, De Winter, Van Yperen & Horjus, 2015).

¹ <http://www.vrijwillige-inzet.nl/projecten-en-producten>

Binnen Allemaal Opvoeders (2012) wordt de PCS gedefinieerd als “*dat deel van de samenleving waar burgers (kinderen, jongeren, ouders en andere volwassenen) in vrijwillige verbanden verantwoordelijkheid nemen voor een pedagogisch klimaat waarin het goed opvoeden en opgroeien is, in samenwerking met of juist als tegenkracht tot overheden (gemeenten, de jeugdsector, het welzijnswerk), bedrijven en andere civil society organisaties (bijvoorbeeld sportverenigingen)*” (p. 68). Uit de evaluatie van de projecten blijkt dat er nog veel vragen zijn over wat de rol van (CJG) professionals in een PCS is, hoe vrijwilligers worden ingezet en wat de wensen en visie van ouders en de buurt is binnen een PCS.

Ook Kesselring e.a. (2015) hebben de projecten van Allemaal Opvoeders onderzocht met voorafgaand een duidelijk perspectief op een PCS: “*In een goed functionerende PCS bestaat er bij burgers de attitude om met elkaar in de eigen sociale netwerken en het publieke domein verantwoordelijkheden rond het opgroeien en opvoeden van kinderen te delen, in de vorm van informele wederzijdse steun en informele sociale controle*” (2013, p. 8). Het uitgangspunt is dat indien de verschillende pedagogische betrokkenen, en in het bijzonder burgers, samen een gedeelde verantwoordelijkheid ervaren, een sterke pedagogische omgeving toeneemt. Kesselring, De Winter, Horjus en Van Yperen (2013) spreken in hun definitie expliciet over een goed functionerende PCS omdat het delen van verantwoordelijkheid immers ook onenigheid kan veroorzaken. Uit de studie naar de effecten van Allemaal Opvoeders (Kesselring e.a., 2015) blijkt dat de activiteiten niet in gelijke mate bijdragen aan een PCS. Zo lijkt de inzet van buurtactiviteiten niet geschikt om tips uit te wisselen en te gaan praten over opvoeden. Het blijkt ook lastig om door de inzet van eenmalige dialoogactiviteiten andere opvoeders te leren kennen.

Een ander voorbeeld uit het programma *Vrijwillige Inzet voor en door Jeugd en Gezin*, is *De Vreedzame Wijk* (Vrijwillige inzet, 2012). De Vreedzame wijk richt zich op de pedagogische samenhang in de wijk en richt zich specifiek op de verbinding tussen school, straat en thuis. Eén van de doelen is het realiseren van een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid bij de verschillende opvoeders, zoals professionals, vrijwilligers en ouders. Dit sluit aan bij het perspectief van *Allemaal Opvoeders*, het gaat niet alleen om ondersteuning tussen burgers onderling, maar in een PCS kan ook de samenwerking met formele partijen aanwezig zijn.

Uit onderzoek naar *De Vreedzame Wijk* blijkt dat de inzet van het programma leidt tot verbindingen in de wijk rond opvoeding, en dat een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid tussen professionals lijkt te ontstaan. De Vreedzame wijk leidt echter niet tot onderlinge ondersteuning en vergroten van de opvoedingskracht in de buurt omdat de samenwerkingsrelaties met andere opvoeders in de wijk niet zijn verbeterd (Horjus, Van Dijken & De Winter, 2012). De Vreedzame Wijk lijkt daarmee niet bij te dragen aan de PCS zoals Kesselring e.a. (2015) deze beschrijven.

Een derde voorbeeld uit het programma *Vrijwillige Inzet voor en door Jeugd en Gezin*, is gericht op samenwerking tussen professionals en vrijwilligers. Er is literatuuronderzoek uitgevoerd (Van der Klein, Bulsink & Van der Gaag, 2012) en er zijn diverse projecten onderzocht (Van der Gaag & Van der Klein, 2012), waarbij het samenwerken van professionals en vrijwilligers rond jeugd en gezin centraal stond. Uit het onderzoek naar de projecten in een PCS (Van der Gaag & Van der Klein, 2012) komen

diverse factoren naar voren die de samenwerking tussen professionals en vrijwilligers rond jeugd en gezin positief of negatief beïnvloeden. Zo blijkt het werken met één coördinator als aanspreekpunt voor vrijwilligers goed te werken. Een van de aandachtspunten is bijvoorbeeld om, als professional, vrijwilligers gemotiveerd te houden voor hun inzet als zij (langere tijd) niet worden ingezet.

Voorgaande paragraaf liet al zien dat de betekenis die aan het begrip PCS in de verschillende programma's wordt toegekend verschilt. Zo stellen Hillhorst en Zonneveld dat de PCS in de praktijk als paraplubegrip wordt gebruikt. Soms heeft dit begrip betrekking op samenwerking (zie ook Van der Gaag & Van der Klein, 2012), soms op meer gelijkwaardigheid tussen opvoeders, en soms als oproep om burgers meer te laten participeren in de opvoeding (Hillhorst & Zonneveld, 2013).

Andere auteurs richten zich specifiek op het onderdeel *civil society* in het concept PCS. Zij stellen dat het in pedagogische praktijken niet specifiek over de rol van burgers gaat (*civil society*), maar over de samenwerking tussen professionals en vrijwilligerswerk (Metz, Meijs, Roza, van Baren & Hoogervorst, 2012) of over pedagogisch vrijwilligerswerk (Meijs, van Baren, Roza, Metz & Hoogervorst, 2012). Dit argument hangt samen met de werkwijze in *Allemaal Opvoeders* die zich grotendeels richt op semi-formeel georganiseerde ouderondersteuning met de inzet van vrijwilligers (Nji, 2012). De Winter e.a. verbinden de PCS voornamelijk aan informele hulp en vrijwilligerswerk in de pedagogische context en niet aan de *civil society* (Meijs e.a., 2012).

Het uitgangspunt van de PCS betekent nogal wat voor ouders, burgers, vrijwilligers, professionals en instellingen bij het uitvoeren van een PCS. Het vraagt van verschillende partijen om rond opvoeding verantwoordelijkheid te nemen. Dit vereist grote veranderingen in het beleid en in de praktijk. Juist daarom is helderheid over het concept van belang, omdat dit de richting van het beleid aangeeft, en daarmee de uitvoering in de praktijk bepaalt (Meijs e.a., 2012). Afhankelijk van hoe de PCS wordt opgevat kunnen vergaande veranderingen nodig zijn om de sociale cohesie en contacten tussen burgers onderling te versterken (Hilhorst & Zonneveld, 2013).

Dit overzicht laat, kort samengevat, zien dat in de periode tussen de introductie van de PCS en tot de invoering van de Jeugdwet in 2015 er verschillende initiatieven en ideeën zijn ontwikkeld over de PCS.

Invoering jeugdwet

Aan de Jeugdwet ligt de visie van de PCS ten grondslag. Dat blijkt duidelijk uit de Memorie van toelichting (2013), waarin gesteld wordt dat gemeenten de verantwoordelijk hebben om een kindvriendelijke en veilige omgeving en een positief opgroei en opvoedklimaat te creëren, met de ondersteuning van diverse formele en informele partijen. Meer preventief werken is een belangrijk uitgangspunt van de Jeugdwet. De criteria om het preventief werken uit te voeren en doelen die hiermee samenhangen te kunnen evalueren ontbreken echter. Zo is er bijvoorbeeld weinig invulling gegeven aan het begrip preventief werken (Van Yperen, Wijnen & Hageraats, 2016; Friele e.a., 2018).

Uit de beleidsteksten van de G4-gemeenten blijkt dat wordt gestuurd op verschillende zaken die nauw verbonden zijn met preventief werken. Voorbeelden van gebruikte termen zijn een (sterke) pedagogische omgeving, het versterken van een pedagogisch klimaat en een PCS. Zo zet bijvoorbeeld de gemeente Amsterdam in op een nadrukkelijke rol voor de inzet van diverse methodieken en de inzet van opvoeders (ouders, professionals en vrijwilligers) bij het versterken of stimuleren van een pedagogische omgeving (Gemeente Amsterdam, 2015; 2012).

De gemeente Den Haag (2016) heeft als doel het opvoed- en opgroeiklimaat in het gezin, de school en de wijk te versterken. In de gemeente Rotterdam (2015) is het doel te werken aan *kansrijk opgroeien*, door *‘met ouders, kinderen zelf, vrijwilligers en professionals een opvoed- en opgroeiklimaat in de wijken te creëren waarin kinderen en jongeren worden gestimuleerd om talenten te ontwikkelen en kansen te pakken’* (p. 14). En in de gemeente Utrecht (2014) is een van de beleidsdoelen gericht op het versterken van de Pedagogische Civil society en *“het ontstaan van collectieve voorzieningen die de zelfredzaamheid en kracht van kinderen en gezinnen versterken”* (p. 9).

Uit deze beleidsteksten blijkt dat gemeenten willen werken aan het stimuleren van een pedagogische omgeving, versterken van het opgroei- en opvoedklimaat en het realiseren van een PCS. Geen van de genoemde beleidsdocumenten maakt echter duidelijk wat er moet worden verstaan onder deze concepten. Het is moeilijk werken aan een pedagogische omgeving, opvoedklimaat of een PCS bij het ontbreken van heldere criteria. Dit leidt ook tot onduidelijkheid voor gemeenten over de uitvoering. Hierdoor blijft het onduidelijk in hoeverre wordt gewerkt aan een PCS (die ten grondslag ligt aan de Jeugdwet) en de bijbehorende doelen. Ook blijft het onduidelijk hoe precies de doelen – zoals het werken aan een opvoedklimaat of pedagogische omgeving - zich verhouden tot een PCS (Friele e.a., 2018; Van Yperen e.a., 2016). Een eerste evaluatie van de Jeugdwet maakte duidelijk dat de wet niet heel helder is over de operationalisatie van haar uitgangspunten (Friele e.a., 2018). In dit verslag pogen we een eerste stap te zetten in het verhelderen van de PCS, die als visie ten grondslag ligt aan de Jeugdwet.

3. Aanpak gespreksronde

Om zicht te krijgen op de stand van zaken rond de PCS is een kwalitatief en beschrijvend onderzoek verricht aan de hand van gesprekken met experts die onderzoek of ontwikkeltrajecten (gaan) uitvoeren rond de thema's PCS, pedagogisch klimaat, pedagogische omgeving, opvoeden en opgroeien.

Er is op verschillende manieren gezocht naar potentiële respondenten. Allereerst zijn de websites van Werkplaatsen Sociaal Domein² en Academische Werkplaatsen Jeugd³ (inclusief bijbehorende universiteiten) bestudeerd. De verwachting was dat de activiteiten die plaats vinden in de Werkplaatsen Sociaal Domein en Academische Werkplaatsen Transformatie Jeugd een goed inzicht zouden geven in de activiteiten en experts in Nederland rond de PCS. In de Werkplaatsen Sociaal Domein werken zorg- en welzijnsorganisaties, gemeenten, hogescholen en burgers samen met aan een kennisontwikkelings-agenda in het sociaal domein. Zij doen samen aan onderzoek, ontwikkeling, onderwijs en ondersteuning voor de praktijk. In totaal zijn er 14 werkplaatsen Sociaal Domein in Nederland. In de Academische Werkplaatsen Transformatie Jeugd⁴ wordt aan hand van een kennisinfrastructuur de wereld van praktijk, onderzoek, onderwijs en beleid verbonden. In totaal zijn er 12 Academische Werkplaatsen Transformatie Jeugd in Nederland. Zowel de werkplaatsen Sociaal Domein als Transformatie Jeugd richt zich op vragen die spelen op regionaal en lokaal niveau. Van de in totaal 26 werkplaatsen waren er zes waar volgens de websites aandacht was of is voor de eerder genoemde thema's.

Als tweede zijn de websites van de volgende vier kennisinstituten bestudeerd: het Verwey-jonker Instituut, het Nederlands Jeugdinstituut, Movisie, en het Trimbos Instituut. Daarnaast zijn de websites van de Christelijke Hogeschool Ede en Hogeschool Rotterdam, en Hogeschool Leiden (afdelingen Jeugd) bezocht omdat bij de onderzoekers bekend was dat lectoren bij deze Hogescholen met het thema bezig zijn (geweest). In totaal voldeden twee projecten aan de inclusiecriteria.

Op basis hiervan zijn acht verschillende partijen benaderd en bij zes daarvan waren de coördinator en/of een onderzoeker bereid tot een interview. De onderzoeksgroep bestond uit een HvA-onderzoeker en twee studenten social work en pedagogiek. In de gesprekken met de zes respondenten is gewerkt met een semigestructureerde interviewleidraad. De gesprekken zijn met een audiotape opgenomen, er zijn volledige transcripties gemaakt en gestuurd naar de respondenten ter controle. Vervolgens zijn deze transcripties door de onderzoeker en de studenten gecodeerd in Maxqda. De betrouwbaarheid is vergroot door de gecodeerde resultaten binnen de onderzoeksgroep te bespreken en af te stemmen en de data daarna opnieuw door te lopen om tegenstellingen of aanvullingen te vinden.

² <https://www.wmowerkplaatsen.nl>

³ <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/jeugd/programmas/programma-detail/academische-werkplaatsen-transformatie-jeugd/>

4. Resultaten gespreksronde

In dit hoofdstuk komen de resultaten van de gespreksronde aan de orde. Eerst gaan we in op de betekenis van de term PCS volgens de geïnterviewde experts. Daarna kom aan de orde hoe volgens de respondenten een PCS in de praktijk aanwezig is en/of kan ontstaan en welke actoren betrokken zijn. Als laatste komen voorbeelden van onderzoeken en projecten rond een PCS aan bod.

De betekenis van de term Pedagogische Civil Society voor experts

De geïnterviewde experts gebruiken verschillende termen om de PCS te duiden. Duidelijk wordt dat er drie centrale begrippen zijn als het om de PCS gaat: 1) gezamenlijk; 2) activiteiten; 3) het versterken van opvoeders.

‘Gezamenlijk’ wordt gebruikt verschillend gebruikt. Dit loopt uiteen van het nemen van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor bijvoorbeeld kinderen in de buurt tot het gezamenlijk ondernemen van activiteiten. Het *gezamenlijke* zou zich beperken tot degenen die verantwoordelijkheid willen nemen in de opvoeding.

Daarnaast gaat een PCS over *activiteiten* van burgers die bijdragen aan het opvoeden en opgroeien van kinderen. Dit kan vorm krijgen in acties van individuen, zoals elkaar op straat aanspreken over de opvoeding van een kind of een kind zelf aanspreken. Maar ook in door professionals georganiseerde activiteiten, waar individuen weer nieuwe acties of (gezamenlijk) initiatieven kunnen ontplooiën. Denk bijvoorbeeld aan een het organiseren van een buurtcafé waar gesproken wordt over opvoeding en waar vervolgens meer ondersteuning tussen ouders rond de opvoeding kan ontstaan.

Ook zou een PCS volgens de respondenten gericht zijn op het *versterken van opvoeders*. Ouders kunnen in een PCS worden “empowered” doordat verschillende opvoeders meer gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen en elkaar ondersteunen in het opvoeden en opgroeien van kinderen. Het is onduidelijk in hoeverre dit daadwerkelijk in informele en (semi-)formele pedagogische praktijken wordt gerealiseerd.

De experts geven aan dat om aan te sluiten bij diverse pedagogische praktijken ook andere termen dan de PCS worden gebruikt, zoals opvoedklimaat, *gewoon* opvoeden of een sterke pedagogische omgeving. In de gesprekken met de experts worden de genoemde termen door elkaar gebruikt. Ook was het voor de experts niet altijd duidelijk wat precies de verschillen zijn tussen deze termen of zij zien niet het belang van het onderscheid hier tussen: het gaat erom hoe hier vorm aan wordt gegeven in de praktijk.

Ontstaan en aanwezigheid van een PCS

Inzicht in het kunnen ontstaan van een PCS en welke vormen van een PCS er kunnen zijn, is nodig om de betekenis die wordt gegeven aan een PCS beter te kunnen begrijpen. Uit de gespreksronde blijkt dat er drie vormen van een PCS kunnen zijn. Een PCS kan *ongeorganiseerd*, *semi-georganiseerd* en

georganiseerd aanwezig zijn in de samenleving. Deze vormen kunnen los van elkaar ontstaan en aanwezig zijn, tegelijkertijd ontstaan en aanwezig zijn én door elkaar heen lopen. Hoe deze vormen ontstaan verschilt.

De ongeorganiseerde vorm van een PCS bestaat uit bestaande (informele) netwerken, contacten of structuren rond opvoeding. Deze vorm kan tot uiting komen in activiteiten (per individu) in de opvoeding die reeds in buurten, straten of wijken aanwezig zijn. Buurtbewoners kunnen elkaar bijvoorbeeld helpen met praktische zaken rond opvoeding, zoals het kind van de buurman naar zwemles brengen. Of buurtbewoners houden toezicht op elkaars kinderen, zo kan een buurvrouw bijvoorbeeld het buurmeisje in de speeltuin op haar gedrag aanspreken.

De semi-georganiseerde vorm ontwikkeld zich *bottum op*. Verschillende partijen kunnen initiatief nemen om burgers en andere betrokkenen te stimuleren om initiatieven te ontplooien om zelf of samen meer verantwoordelijkheid te nemen in de opvoeding. Een genoemd voorbeeld is dat de gemeente verschillende partijen bijeen brengt en hen *bottum up* ideeën laat ontwikkelen zodat er draagvlak onder de burgers ontstaat. De semi-georganiseerde vorm lijkt over te gaan in een georganiseerde vorm.

De georganiseerde vorm wordt door de respondenten omschreven als 'projecten'. Dit zijn georganiseerde aanpakken om een PCS te stimuleren. Een veelgenoemd voorbeeld door de experts is het eerder genoemde project 'Allemaal Opvoeders'. Daar werden onder meer activiteiten ontwikkeld en georganiseerd om ouders te stimuleren in gesprek te gaan over de opvoeding. Tegelijkertijd kan binnen een activiteit een PCS ontstaan. Bijvoorbeeld doordat de opvoeders tijdens een activiteit over opvoeding praten. Het is echter de vraag of de onderlinge uitwisseling die plaatsvindt tijdens de activiteiten blijft voortbestaan en daarmee daadwerkelijk bijdraagt aan het realiseren steun aan bestaande netwerken, contacten of structuren rond opvoeding.

Volgens de experts kan de sterkte van een PCS per project, straat of buurt verschillen. De experts zijn allen van mening dat aan de kracht van een PCS kan worden gewerkt of dat het ontstaan kan worden gestimuleerd door de betrokkenen in de omgeving. Als bijvoorbeeld meer mensen zich betrokken voelen bij hoe het met de jeugd gaat, des te sterker is een PCS. Echter, als meer mensen zich betrokken voelen is de diversiteit onder de betrokkenen ook groter, bijvoorbeeld door andere achtergronden, verschillende ideeën over opvoeding en verschillende soorten relaties met het kind.

Actoren in een PCS

In een PCS kunnen ouders, burens, kennissen, vrijwilligers, professionals en jeugdigen aanwezig zijn. Of zij wel of niet als onderdeel van een PCS worden gezien en hoe zij precies bijdragen aan een PCS kan verschillen. Volgens de experts is de rol van ouders en andere betrokkenen in de samenleving dubbel. Zo kunnen zij signaleren dat iemand ondersteuning nodig heeft en zouden deze ook willen bieden. Tegelijkertijd aarzelen zij en is er handelingsverlegenheid. Ouders en andere betrokkenen hebben het gevoeld de privacy van anderen dan aan te tasten.

Ook laten de experts verschillende geluiden horen over de rol van de professional en jeugdigen binnen een PCS. Professionals kunnen een belangrijke rol hebben in de functie van faciliteerder of aanjager, maar zijn geen onderdeel van een PCS. Daarnaast wordt echter ook benoemd dat zij wél deel kunnen uitmaken van een PCS. Bijvoorbeeld doordat de verwachting kan zijn dat leerkrachten of sporttrainers naast hun primaire rol, ook een opvoedkundige taak hebben. Dit kan zorgen voor complexe rollen voor professionals en vrijwilligers.

Ook blijkt uit de gesprekken met de experts dat jeugdigen niet altijd deel hoeven uit te maken van een PCS. Zo worden er voorbeelden gegeven van projecten waar ouders met elkaar in gesprek gaan over opvoeding is een PCS, waarbij geen kinderen aanwezig zijn. Tegelijkertijd wordt door andere respondenten benoemd dat een PCS pas een PCS is als er jeugdigen bij betrokken zijn. Jeugdigen kunnen elkaar als *peers* positief of juist negatief beïnvloeden. Kortom, uit de gesprekken blijkt dat er variatie aan actoren in een PCS mogelijk is.

Onderzoeken en projecten rond een PCS

Voor voorbeelden van projecten en onderzoek werd in de gesprekken met experts regelmatig verwezen naar het programma Allemaal Opvoeders. Nieuwe onderzoeken en projecten richten zich veelal op georganiseerde vormen van een PCS, waarbij georganiseerde onderlinge opvoedsteun centraal staat. Zo worden bijvoorbeeld in Amsterdam projecten gestart om de dialoog tussen opvoeders in de wijk te stimuleren. In Utrecht wordt onderzocht hoe professionals samen met ouders en burgers in de buurt “het gewone opvoeden” in de wijk kunnen versterken. In Friesland is een project gestart waarbij de inzet van dialoogtafels beoogt te bij te dragen aan het versterken van het opvoedklimaat. Bij dialoogtafels voeren partijen die betrokken zijn bij de zorg van jeugdigen op een gestructureerde manier casus-specifieke gesprekken. De betrokkenen lopen uiteen van jeugdhulp- en welzijnsprofessionals tot vrijwilligers en ouders. De onderzoeksresultaten van de genoemde projecten zijn nog niet beschikbaar.

Een enkel project richt zich meer op de (semi)ongeorganiseerde vorm. Zo is bijvoorbeeld in Groningen een experiment gestart dat is gericht op positief opgroeien in de buurt. De gemeente waar dit experiment wordt uitgevoerd heeft als doel dat het zich *bottum up* ontwikkeld. Zij willen dit realiseren door diverse partijen te motiveren om tot een gezamenlijk plan te komen om bij te dragen aan de realisering van een PCS. Naar dit experiment wordt nog geen onderzoek verricht.

Een ander onderzoek richtte zich op georganiseerde en (semi-) georganiseerde vormen van een PCS. Onderzocht is hoe de school georganiseerd en (semi)georganiseerd van invloed kan zijn op de contacten die bijdragen of nodig zijn in of voor een PCS. Dit onderzoek (Boon, 2017) laat zien dat naar georganiseerde bijeenkomsten, bijvoorbeeld rond de opvoeding, ouders niet komen. Wel dragen de informele momenten, zoals het wachten op het schoolplein tot de school uit is, bij aan het contact tussen de ouders onderling. Beter oudercontact onderling kan mogelijk bijdragen aan het gezamenlijk kunnen of durven nemen van de verantwoordelijkheid rond de opvoeding.

Al met al toont de gespreksronde aan dat uiteenlopende activiteiten en projecten worden geschaard onder een PCS. Ook de mate waarin projecten zijn onderzocht, verschilt. In tabel 1 is de stand van zaken zoals die aan de orde kwam in de interviews, samengevat.

Uit de gesprekken komt de PCS vooral naar voren als fenomeen dat georganiseerd wordt of gefaciliteerd wordt door professionals. Er is één voorbeeld gegeven van een semi- georganiseerde- en georganiseerde vorm. Er is één voorbeeld gegeven waarbij wordt gewerkt met de semi- ongeorganiseerde vorm. Hier is het doel dat activiteiten *bottom up* worden ontwikkeld door de betrokken partijen.

De betrokkenen in een PCS zijn voornamelijk professionals, ouders en vrijwilligers. De experts geven twee voorbeelden van initiatieven waar kinderen onderdeel van een PCS. In zes van de zeven voorbeelden maakt de professionals deel uit. Bij alle voorbeelden zijn ouders onderdeel van het initiatief. Bij vier initiatieven wordt nadrukkelijk gewerkt met vrijwilligers. In één initiatief worden burens betrokken, en burgers worden vermoedelijk betrokken bij één project dat bottom up wordt ontwikkeld. De experts gaven geen eenduidig beeld of professionals deel uit maken van het initiatief of alleen een faciliterende rol hebben.

De PCS gaat volgens de experts vooral over opvoedsteun. Twee voorbeelden van initiatieven hebben een focus op het opgroeien van kinderen. Zes voorbeelden van initiatieven hebben een focus op opvoedsteun. In twee initiatieven is er opvoedsteun en opgroei steun.

Tabel 1: Voorbeelden van PCS: organisatie, actoren en type steun

Partijen en vormen in een PCS → Naam project ↓	Organisatie		Actoren					Type	
	Georganiseerd	Semi-georganiseerd	Jeugd	Buren/Burgers	Vrijwilligers	Ouders	Professionals	Opgroeisteun	Opvoedsteun
Programma 'Vrijwilige inzet', met o.a. Allemaal opvoeders, De vreedzame wijk'	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Dialogotafel	X				X	X	X		X
Maatjesprojecten	X		X		X	X	X	X	X
Ouderkamers	X				X	X	X		X
Experiment positief opgroeien		X		X			X	X	
Positive behaviour support	X					X	X		X
Triple P	X					X	X		X

5. Discussie

Naar aanleiding van de introductie van het begrip PCS in 2008 door De Winter is er veel aandacht geweest voor de uitvoering en betekenis van het concept, voornamelijk in het programma Vrijwillige Inzet. Ook is er veel aandacht geweest voor diverse projecten rond een PCS en is de term verankerd in het landelijke- en regionale jeugdbeleid. De visie van een PCS ligt ten grondslag aan de Jeugdwet in 2015. Na de invoering van de Jeugdwet is het echter de vraag in hoeverre verder is gewerkt aan een PCS. In dit verslag is aan de hand van literatuur en gesprekken met enkele experts de stand van zaken rond een PCS weergegeven.

In de verschillende praktijken van de experts wordt gewerkt aan, of onderzoek gedaan naar methoden of projecten die bijdragen aan een pedagogisch klimaat, een pedagogische omgeving of een PCS. In de gesprekken met de betrokken experts worden deze termen regelmatig door elkaar gebruikt, en was het niet altijd duidelijk wat precies het onderscheid was tussen deze termen. Ook uit de evaluatie van de Jeugdwet (Friele e.a., 2018) en G4 beleidsteksten (Gemeente Amsterdam, 2015; 2012; gemeente Den Haag, 2016; gemeente Rotterdam, 2015; gemeente Utrecht, 2014) blijkt dat het niet voldoende duidelijk is wat onder deze termen wordt verstaan of hoe hier uitvoering aan wordt gegeven. Er is geen eenduidige definitie in de beleidsteksten terug te vinden van de termen 'pedagogisch klimaat' of 'pedagogische omgeving'. De PCS is geen scherp afgebakend en uitgewerkt begrip, maar moet eerder worden gezien als een metafoor die beleidsmakers en programma-ontwikkelaars heeft geïnspireerd.

Kesselring e.a. (2015) en het programma Allemaal Opvoeders (2012) hebben wel een duidelijk perspectief op een PCS. In beide perspectieven heeft het verantwoordelijkheid nemen van *burgers* bij de opvoeding een belangrijke rol. De projecten die worden uitgevoerd- of de voorbeelden die door experts zijn aangehaald in de gesprekken, richten zich voornamelijk op professionals, ouders of vrijwilligers. De *civil society* lijkt beperkt aan bod te komen in deze initiatieven. Dit kan mogelijk verklaart worden doordat de experts zich voornamelijk richten op initiatieven waar pedagogische professionals betrokken zijn, en dat PCS initiatieven waar alleen burgers participeren buiten hun domein plaatsvinden.

Al met al blijft de PCS een concept waar veel uiteenlopende projecten onder worden geschaard. De projecten lopen uiteen van formele opvoedondersteuning tot samenwerking informeel – formeel en van elkaar aanspreken rondom opvoeding in de buurt tot georganiseerd vrijwilligerswerk. Het gebruik van een PCS als paraplubegrip (Hillhorst & Zonneveld, 2012) roept de vraag op of het gebruik van de *civil society* wel de juiste is. De gespreksronde heeft immers inzichtelijk gemaakt dat in de pedagogische praktijk het onderdeel *civil* afwezig is. Het is de vraag of de pedagogische praktijk met de inzet van deze initiatieven daadwerkelijk kan bijdragen aan het realiseren van een PCS, zoals geformuleerd in het perspectief van Kesselring e.a. (2015) en het programma Allemaal Opvoeders (2012).

Om een samenleving te kunnen creëren waar ieder kind zich optimaal kan ontwikkelen is het belangrijk om aan te sluiten en te sturen op de behoeften en mogelijkheden van de praktijk. Om dit te kunnen doen, is het nodig om de doelen van de jeugdwet meetbaar te maken. Hiervoor is onder meer nodig inzichtelijk te maken wat er wordt verstaan onder een pedagogische omgeving en een pedagogisch klimaat. Zodra dit inzichtelijk is, kan worden toegewerkt naar initiatieven die bijdragen aan het bereiken van de doelen. Bovendien kan dan worden ingespeeld op wat professionals en andere partijen nodig hebben om de pedagogische omgeving of dit opvoedklimaat te bereiken.

Daarnaast is het belangrijk dat er in onderzoek meer wordt gekeken naar de informele kant van opvoeding. Willen we de *civil society* kunnen stimuleren, dan moet gekeken worden naar waar burgers onderling zorg kunnen dragen voor de opvoedsteun, en mogelijk wel kan worden gewerkt aan een PCS. Bovendien is er meer aandacht nodig voor de rol van bijvoorbeeld kinderboerderijen, verenigingswerk of opbouwwerk. Hier zijn al veel activiteiten georganiseerd voor en door burgers onderling.

6. Conclusie

De betekenis die door experts aan de PCS wordt gegeven is niet eenduidig. Op dit moment krijgt de PCS voornamelijk vorm in formele opvoedondersteuning of pedagogisch vrijwilligerswerk. Om te kunnen werken aan een samenleving waar kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen is het belangrijk om ook aandacht te hebben voor hun pedagogische omgeving. In iedere omgeving kunnen verschillende actoren betrokken zijn, en daarom is het niet juist om te spreken over één PCS, maar kan men zich beter richten op wie er betrokken zijn in de directe leefomgeving.

Werkblad hoger onderwijs

Doelgroep: docenten en studenten pedagogiek en social work

Doel: inzicht in- en reflectie op beleidsontwikkelingen in het preventieve jeugddomein

Studenten Social work en Pedagogiek studenten worden opgeleid om ouders en kinderen te ondersteunen bij opvoeden en opgroeien. Zij gaan bijvoorbeeld werken als opvoedcoach, jeugdhulpwerker of jongerenwerker. In al deze rollen komen zij in contact met diverse opvoeders in de samenleving, zoals leerkrachten, ouders met diverse achtergronden en opvoedstijlen, en vrijwilligers in de buurt of op de sportvereniging. Deze diversiteit zorgt voor uitdagingen in de omgang met elkaar en maakt het realiseren van een sterke pedagogische omgeving voor kinderen een uitdaging. Dit verslag (inclusief werkblad) heeft als doel, studenten Pedagogiek en Social Work inzicht te geven in welke ontwikkelingen zijn geweest in het jeugdbeleid en welke invloed dit kan hebben op de werkzaamheden van de professional. Het draagt bij aan bewustmaking over- en reflectie op de ontwikkelingen van het jeugdbeleid, en de rol en positie van de overheid, burgers en professionals in de omgeving waarbinnen professionals functioneren.

Opdracht

1. Lees het verslag *Werken aan een pedagogische civil society? De stand van zaken*. En beantwoord de volgende vragen:

1a. Wat vind jij als toekomstig professional van het ideaal van een PCS?

2. Wat is volgens jou de rol van de professional binnen dit thema? Beantwoord hiervoor vragen a t/m e:

- a. Zijn er verschillende opvoeders in de omgeving waar jij woont, werkt en/of stageloopt?
- b. Wat zijn de verschillende rollen van de opvoeders in de omgeving waar jij woont, werkt en/of stageloopt?
- c. Zijn er verschillende ideeën over opvoeding in de omgeving waar jij woont, werkt en/of stageloopt?
- d. Zie jij een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de opvoeding van kinderen terug in de buurt waar jij woont, werkt en/of stageloopt?
- e. Hoe zie jij jouw rol als toekomstige professional in het stimuleren van een PCS, pedagogische omgeving of pedagogisch vrijwilligerswerk?

Literatuurlijst

- Boon, W. (2017). *De school als village: samen opvoeden met het basisonderwijs*. (Masterthesis Universiteit Utrecht).
- De Winter, M. (2008). Het moderne van kindermishandeling. In W. Koops, B. Levering & M. de Winter (Eds.), *Opvoeding als spiegel van de beschaving* (pp. 150-165). Amsterdam: SWP.
- De Winter, M. (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding: Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: SWP.
- Friele, R.D., Bruning, M.R., Bastiaanssen, I.L.W., de Boer, R., Bucx, A.J.E.H, de Groot, J.F. Pehlivan, T., Rutjes, L., Sondejker, F., Van Yperen, T.A. & R., Hageraats, (2018). *Eerste evaluatie Jeugdwet*. Den Haag: ZonMw.
- Gemeente Amsterdam (2012). *Visie om het kind*. Amsterdam.
- Gemeente Amsterdam (2013). *Koersbesluit. Om het kind. Programma Hervorming zorg voor de jeugd*. Amsterdam.
- Gemeente Den Haag (2016). *Uitvoeringsprogramma Jeugd 2016-2018. Met de jeugd. Voor de jeugd*. Den Haag.
- Gemeente Rotterdam (2015). *Beleidskader jeugd 2015-2020*. Rotterdam
- Gemeente Utrecht (2014). *Zorg voor Jeugd Uitvoeringsplan 2e fase: van inrichten naar uitvoeren*. Utrecht.
- Hillhorst, P. & Zonneveld, M. (2012). *De gewoonste zaak van de wereld. Radicaal kiezen voor de pedagogische civil society*. Den Haag: RMO.
- Horjus, B., Van Dijken, M.W. & De Winter, M. (2012). *Van school naar huis door een vreedzame wijk Overzichtsrapportage van evaluatieonderzoeken Vreedzame Wijk uitgevoerd in de wijken Overvecht en Kanaleneiland van 2009-2011*. In opdracht van de gemeente Utrecht, afdeling Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling. Uitgevoerd door de Universiteit Utrecht.
- Kesselring, M., De Winter, M., Horjus, B., & Van Yperen, T. (2013). Allemaal opvoeders in de pedagogische civil society: Naar een theoretisch raamwerk van een ander paradigma voor opgroeien en opvoeden. *Pedagogiek*, 33 (1), pp. 5-20.
- Kesselring, M., De Winter, M., Van Yperen, T., & Horjus, B. (2015). De pedagogische civil society: Een studie naar de effecten van de activiteiten binnen het programma Allemaal Opvoeders. *Pedagogiek*, 35, pp. 263-284.
- Meijs, L., van Baren, E., Roza, L., Metz, J. & Hoogervorst, N. (2012). *Pedagogische civil society: het verkeerde concept*. Webpublicatie Sociale Vraagstukken:
<https://www.socialevraagstukken.nl/pedagogische-civil-society-het-verkeerde-concept-2/>
- Memorie van toelichting bij de Jeugdwet (2013). Geraadpleegd via:
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2013/07/01/memorie-van-toelichting-bij-de-jeugdwet>
- Metz, J., Meijs, L., Roza, L., Van Baren, E., & Hoogervorst, N. (2012). 'Grenzen aan de civil society'. In:

- Jumulet, H. & J. Wening (red.), *Zorg voor ons zelf. Eigen kracht van jeugdigen, opvoeders en omgeving, grenzen en mogelijkheden voor beleid en praktijk* (pp.117-131). Amsterdam: SWP. Nederlands Jeugd Instituut (2012). *De kracht van de pedagogische civil society. Versterking van een positieve sociale opvoed- en opgroeiomgeving*. Utrecht.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) & Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (RVZ) (2009). *Investeren rondom kinderen*. Den Haag: RMO/RVZ.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) & Raad voor de Volksgezondheid & Zorg (RVZ) (2008). *Versterking voor gezinnen: versterken van de village. Pre-advies over gezinnen en hun sociale omgeving*. Den Haag: RMO/RVZ.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2011). *Briefadvies. Bevrijdend kader voor de jeugdzorg*. Den Haag: RMO.
- Van der Klein, M., Bultink, D. & Van der Gaag, R. (2012). *Pedagogische civil society voor beginners. Hoe professionals en vrijwilligers goed kunnen samenwerken rond jeugd en gezin*. ZonMw/Verwey-Jonker Instituut.
- Van der Klein, M., Mak, J. & Van der Gaag, R. (2011). *Professionals en vrijwilligers (organisaties) rond jeugd en gezin. Literatuur over samenwerking de pedagogische civil society*. ZonMw/Verwey-Jonker Instituut.
- Van Yperen, T., Wijnen, B., & Hageraats, R. (2016). *Evaluatie Jeugdwet. Meer kwaliteit en minder zorgen*. Nederlands Jeugdinstituut.
- Vrijwillige Inzet (2012). *Allemaal Opvoeders magazine*. Den Haag: ZonMw. Geraadpleegd via: http://www.vrijwillige-inzet.nl/fileadmin/www.vrijwilligenzet.nl/Producten/P015_Folder_Vreedzame_Wijk_maart_2011.pdf